

В. С. Кобрин

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
асистент кафедри конституційного та міжнародного права,
канд. юрид. наук

ОСОБЛИВОСТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ГЛАВИ УРЯДУ У ЗМІШАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕСПУБЛІКАХ

© Кобрин В. С., 2015

Проаналізовано конституційно-правовий статус глав урядів європейських держав змішаної республіканської форми правління. Звернено увагу на порядок призначення на посаду, функції та повноваження глав урядів європейських змішаних республік. Наведено думки вчених щодо особливостей функціонування інституту глави уряду у визначених державах.

Ключові слова: уряд, глава уряду, прем'єр-міністр, форма правління, республіка.

В. С. Кобрин

ОСОБЕННОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТАТУСА ГЛАВЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА В СМЕШАННЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ РЕСПУБЛИКАХ

Проанализирован конституционно-правовой статус глав правительств европейских государств смешанной республиканской формы правления. Обращено внимание на порядок назначения на должность, функции и полномочия глав правительств европейских смешанных республик. Приведены мнения ученых об особенностях функционирования института главы правительства в определенных государствах.

Ключевые слова: правительство, глава правительства, премьер-министр, форма правления, республика.

V. S. Kobryn

THE PECULIARITIES OF CONSTITUTIONAL REGULATION OF THE STATUS OF THE HEAD OF GOVERNMENT IN MIXED EUROPEAN REPUBLICS

The article analyzes the constitutional-legal status of the heads of governments of European countries mixed republican form of government. Attention is paid to the order of appointment, functions and powers of the heads of governments of European mixed republics. It has been illustrated the scientists' opinions of the functioning the head of government in certain countries.

Key words: government, head of government, prime minister, form of government, republic.

Постановка проблеми. Для завершення конституційного будівництва нашої держави досвід функціонування статусу глав урядів європейських держав зі змішаною формою державного правління є як ніколи актуальним та корисним, адже в силу багатьох чинників (політичних,

економічних, соціальних, географічних, історичних) запровадження так званої “чистої” форми державного правління на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства є, з одного боку, неможливим, а з іншого – загрозовим для існування самої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання організації виконавчої влади взагалі, а також уряду та його структурних елементів (зокрема і статусу глави уряду) порушували у своїх працях такі українські вчені-конституціоналісти як А. З. Георгіца, І. І. Дахова, В. В. Марченко, О. В. Совгіря, В. М. Шаповал та ін. Окреме дослідження на основі кандидатської дисертації було проведене З. С. Макаровою у монографії “Конституційно-правовий статус глави уряду: порівняльно-правовий аспект”, проте змішана форма правління та положення у ній глави уряду аналізується на прикладі пострадянських, а не європейських республік. Є низка публікацій вчених-політологів з цієї тематики. Натомість цілісного дослідження особливостей конституційного регулювання статусу глави уряду у змішаних європейських республіках в науковій правовій літературі не було проведено.

Формулювання цілі статті. Таким чином, метою даної наукової статті є дослідження власне особливостей конституційного регулювання статусу глави уряду у змішаних європейських державах республіканської форми правління.

Виклад основного матеріалу. Основоположною ознакою змішаної республіканської форми державного правління є, як зазначалося, так званий “дуалізм” виконавчої влади. Термін “дуалізм” стосовно виконавчої влади першими сформулювали французькі автори, котрі з відповідною метою використовують і термін “діархія”. Ці терміни позначають поділ повноважень у сфері виконавчої влади між президентом і урядом [1, с. 283]. Я. М. Журба вважає, що нерідко слово “дуалізм” змістовно застосовується і як негативна характеристика, очевидний недолік організації виконавчої влади [2, с. 131]. З наведеною думкою можна погодитися частково, адже говорити про власне позитивні і негативні сторони такого явища, як “дуалізм” виконавчої влади слід лише у випадку дослідження його функціонування у різних державах змішаної республіканської форми правління.

Для характеристики дуалістичної моделі організації виконавчої влади застосовують переважно такі формулювання: “подвійний центр виконавчої влади”, “складний центр виконавчої влади”, “двоглова виконавча влада”, “здійснення виконавчої влади президентом та урядом на чолі з прем’єр-міністром” та ін. [2, с. 131]. Наприклад, Ж.-П. Жакке називає “двоголовою” виконавчу владу Великобританії та ФРН [3, с. 172, 191] і не помиляється, оскільки і королева Великобританії, рівно ж як Федеральний Президент Німеччини, порівняно з Прем’єр-міністром Великобританії та Канцлером ФРН, наділені номінальними повноваженнями у сфері виконавчої влади. Проте прийняття рішень при “дуалізмі” виконавчої влади в змішаній республіці складніший, аніж у чисто парламентській чи президентській. З цього приводу Дж. Сарторі писав, що змішана форма ніколи не буде такою простою, як чиста, однак вона є більш придатною за парламентську і краща за президентську форми правління [4, с. 125].

В. В. Марченко, розглядаючи правовий статус глави уряду, зазначав, що ця посада є надзвичайно важливою не тільки в залежності від форм правління. Прем’єр-міністр виступає майже єдиним стримуючим фактором виконавчої влади, оскільки глава держави не має повноважень такого порядку, виконуючи символічні повноваження арбітра, гаранта конституції й представника націй у зовнішніх зносинах. Але й у випадках, коли глава держави має ширші повноваження, як, наприклад, у Франції, глава уряду також має значний вплив на суспільні відносини [5, с. 86].

У такій, напівпрезидентській, системі президент може особисто призначити тільки главу уряду, та й то з урахуванням розстановки сил у парламенті. Контури цієї прерогативи глави напівпрезидентської республіки окреслив перший Президент V Республіки у Франції Ш. де Голль, котрий у славетній промові в Байо виголосив: “Глава держави, виходячи із загального інтересу, повинен займатися підбором людей, враховуючи орієнтацію Парламенту. Він повинен призначити міністрів, і насамперед, звичайно Прем’єра...” [6, с. 38].

Незважаючи на той факт, що Президент Французької Республіки головує на засіданнях Ради Міністрів (ст. 9 Конституції), підписує ордонанси й декрети, розглянуті цим органом (ст. 13 Конституції) [7], і має ряд інших вагомих важелів у системі державного управління, Прем'єр-міністр має також достатні повноваження. Крім розділу III Конституції Французької Республіки, що називається "Уряд" [7] правовий статус цієї посадової особи закріплений в інших розділах Конституції, а також у ряді інших правових актів. Зокрема, Уряд, діяльністю якого керує призначений Президентом Республіки Прем'єр-міністр, визначає й проводить політику нації (ст. 20 Конституції), відповідає за національну оборону, забезпечує виконання законів (ст. 21). Прем'єр-міністрові відповідно до ст. 39 Конституції належить право законодавчої ініціативи. Він користується правом звернення до Конституційної ради з метою встановлення відповідності проекту, що висується палатами Парламенту, Конституції Французької Республіки. За пропозицією Прем'єр-міністра скликаються позачергові сесії Парламенту (ст. 29 Конституції), більше того, ч. 3 зазначеної статті визначає, що лише Прем'єр-міністр може вимагати скликання нової сесії до закінчення місяця, що йде за виданням декрету про закриття сесії. Він може також вносити пропозиції щодо продовження строку чергових сесій вищого представницького органу. За пропозицією глави Уряду Франції проводяться закриті засідання палат Парламенту у формі таємного комітету [5, с. 86].

Розглядаючи правовий статус Прем'єр-міністра Французької Республіки, необхідно детальніше зупинитися на положеннях ч. 3 ст. 49 Конституції, відповідно до якої останній може поставити перед Національними зборами питання про довіру уряду у зв'язку з його програмою, загальнополітичною декларацією або у зв'язку з голосуванням по тому чи іншому акту. Законопроект вважається прийнятим, якщо більшість депутатів Національних зборів не проголосують за вотум недовіри. В іншому випадку Прем'єр-міністр повинен подати Президентові Республіки прохання про відставку свого уряду. Така норма дозволяє уникнути систематичної обструкції щодо дій уряду з боку парламенту. Аналогічна стаття, на думку В. В. Марченка, могла б бути корисною й для української правової реальності [5, с. 87].

Конституція V Французької Республіки створює умови для того, щоб у разі існування суперечностей між президентом і прем'єром останній мав шанси залишатися на своїй посаді всупереч бажанню глави держави. Формально за Конституцією Франції відправити уряд у відставку може лише парламент. Стаття 50 Основного Закону фіксує, що прем'єр-міністр має право вручити президенту заяву про відставку лише після того, як Національні Збори або ухвалють резолюцію недовіри уряду, або в парламентарів не знайде підтримки урядова програма. Але ж під час "періоду співіснування" (1986 – 1988 роки), коли парламентська більшість підтримувала не президента Ф. Міттерана, а уряд Ж. Ширака, певною мірою опозиційний президенту, останній не міг відправити прем'єр-міністра у відставку, оскільки Національні Збори не ухвалювали резолюцій недовіри щодо уряду [8, с. 88].

Крім того, у Франції індивідуальна відставка члена уряду президентом можлива лише за пропозицією прем'єра. Необхідною умовою такої відставки є розбіжність точки зору міністра з позицією уряду взагалі та прем'єра зокрема. Фактично політична доля міністра у Франції залежить від рішення прем'єра, який, незважаючи на сильного главу виконавчої влади – Президента, стає центральною фігурою уряду, а тому погляди урядовців мають збігатися, насамперед, з його особистими поглядами [8, с. 93].

Як глава Уряду, Прем'єр-міністр займає привілейоване положення щодо інших міністрів і державних секретарів. Крім того, він має у своєму розпорядженні власні адміністративні служби, зокрема Генеральний секретаріат Уряду. Практика V Республіки знає випадки, коли Прем'єр-міністр очолював одночасно те або інше міністерство, однак помітимо, що в таких випадках йому зазвичай надавав допомогу відповідний державний секретар або вповноважений міністр. Також, відомі випадки, коли Прем'єр-міністр одночасно виконував обов'язки мера. Так, А. Жюппе в 1994 році займав посади Прем'єр-міністра Франції й мера Бордо, а Ж. Ширак в 1986–1988 р. був не тільки главою Уряду, але й мером Парижа [5, с. 87, 88].

Ще одна країна, яка межує на Заході з Україною – Республіка Польща – теж є змішаною республікою. В нормах Основного закону найдетальніше з-поміж інших Конституцій країн ЄС регулюється статус глави уряду.

Так, Конституція Польщі зазначає, що уряд – Рада Міністрів Республіки Польща складається із Голови Ради Міністрів та окремих міністрів. Порядок формування уряду теж регулюється Конституцією. Так, відповідно до статті 154 Конституції Республіки Польща Президент Республіки висуває кандидатуру Голови Ради Міністрів, який пропонує склад Ради Міністрів. Президент Республіки призначає Голову Ради Міністрів разом з іншими членами Ради Міністрів впродовж 14 днів з дня першого засідання Сейму або прийняття відставки попередньої Ради Міністрів і приймає присягу членів нової Ради Міністрів [9].

Голова Ради Міністрів впродовж 14 днів з дня призначення Президентом Республіки представляє Сейму програму діяльності Ради Міністрів з пропозицією виразити йому довіру. Вотум довіри Сейм виносить абсолютною більшістю голосів в присутності не менше половини законного числа депутатів.

Якщо Рада Міністрів не сформована в порядку, передбаченому вище, або йому не винесений вотум довіри, Сейм впродовж 14 днів після закінчення 14 добового терміну обирає Голову Ради Міністрів і запропонованих їм членів Ради Міністрів абсолютною більшістю голосів в присутності не менше половини законного числа депутатів. Президент Республіки призначає обрану таким чином Раду Міністрів і приймає присягу її членів. Якщо Уряд не створений, Президент розпускає Сейм і призначає нові вибори[9].

Республіка Польща є практично єдиною державою Європи, в Конституції якої є спеціальна стаття, присвячена виключно правам та обов'язкам глави уряду. Згідно з її положеннями Голова Ради Міністрів Польщі:

- представляє Раду Міністрів;
- керує роботою Ради Міністрів;
- видає розпорядження;
- забезпечує здійснення політики Ради Міністрів і визначає способи її здійснення;
- координує й контролює роботу членів Ради Міністрів;
- здійснює нагляд за територіальним самоврядуванням у межах і формах, визначених у Конституції Польщі й законах;
- є начальником по службі для працівників урядової адміністрації[9].

Крім того, згідно з Конституцією Польщі, офіційні акти Президента Республіки набувають чинності за наявності підпису Голови Ради Міністрів, який разом із скріпленням акту своїм підписом бере відповідальність перед Сеймом за його виконання. Також відповідно до норм тієї ж таки Конституції Голова Ради Міністрів може звернутися до Сейму із проханням про висловлення довіри Раді Міністрів [10].

Наступною країною Європейського Союзу, яку розглядатимемо у цій статті, є Австрія. Так, відповідно до Федерального конституційного закону Австрії 1920 р. [11] здійснення вищого управління справами Федерації, якщо воно не передано Федеральному президенту, доручається Федеральному канцлеру, віце-канцлеру і іншим федеральним міністрам. Вони утворюють у своїй сукупності Федеральний уряд, очолюваний Федеральним канцлером. Як бачимо, уряд складається із Федерального канцлера, віце-канцлера та федеральних міністрів.

Віце-канцлер заміщає Федерального канцлера у всій сфері його компетенції. За наявності обставин, що перешкоджають одночасно Федеральному канцлеру і віце-канцлеру здійснювати свої повноваження, Федеральний президент доручає одному з членів Федерального уряду заміщати Федерального канцлера. У разі, якщо існують одночасно перешкоди для здійснення повноважень Федеральним канцлером і віце-канцлером, що виключають можливість призначення заступника, то Федеральний канцлер заміщується шляхом призначення на більш тривалий термін виконуючого службові обов'язки, а при рівному строку – найбільш старшого за віком члена Федерального уряду [11].

Стосовно порядку формування уряду, то відповідно до конституційного закону Федеральний канцлер і за його пропозицією інші члени Федерального уряду призначаються Федеральним президентом. Рішення про призначення Федерального канцлера або всього складу Федерального уряду скріплюється підписом новопризначеного Федерального канцлера.

Федеральним канцлером, віце-канцлером або федеральним міністром може бути призначена лише особа, яка має право бути обраною до Національної ради; члени Федерального уряду не повинні входити до складу Національної ради. Якщо Федеральний президент призначає новий Федеральний уряд у період, коли Національна рада не засідає, то він зобов'язаний протягом одного тижня скликати Національну раду на позачергову сесію для подання йому нового Федерального уряду [11].

Члени Федерального уряду при вступі на посаду приносять присягу Федеральному президенту. Документи про призначення Федерального канцлера, віце-канцлера і інших федеральних міністрів складаються Федеральним президентом в день принесення присяги і скріплюються підписом новопризначеного Федерального канцлера [11].

Не зважаючи на встановлений порядок призначення Федерального канцлера та федеральних міністрів Федеральним Президентом, практика іде іншим шляхом, адже Федеральному канцлеру необхідною є підтримка (вотум довіри) парламенту, а саме нижньої її палати – Національної Ради, а тому канцлером, як правило, стає лідер партії, що перемогла на відповідних парламентських виборах.

В Австрії очолює уряд та керує його роботою голова уряду, який іменується канцлером (бундесканцлером). Такого бундесканцлера призначає на посаду федеральний Президент Австрійської Республіки, при цьому він бере до уваги думку більшості депутатів нижньої палати австрійського парламенту. Якихось особливих повноважень чи функцій в Основному законі йому не відводиться. Вказується лише на його особливу відповідальність і у зв'язку з цим відповідальність всього складу австрійського уряду [11].

Цікавою є ситуація з конституційно-правовим статусом глави уряду – Прем'єр-міністра у Португальській Республіці. Так, по-перше, Конституція Португалії [12] розрізняє склад уряду та склад Ради Міністрів, хоча і перше, і друге очолює Прем'єр-міністр. Так, Уряд складається з Прем'єр-міністра, міністрів, державних секретарів та заступників державних секретарів. Крім того, Уряд може включати одного або більше заступників Прем'єр-міністра. Рада міністрів складається з Прем'єр-міністра, заступників Прем'єр-міністра, якщо вони є, і міністрів.

Відповідно до норм Конституції Прем'єр-міністр призначається Президентом Республіки після консультацій з політичними партіями, представленими в Асамблеї Республіки, і з урахуванням результатів виборів. Решта членів Уряду призначаються Президентом Республіки за пропозицією Прем'єр-міністра. Відповідно, повноваження Прем'єр-міністра починаються з його вступом на посаду і припиняються з його відставкою, здійснюваною Президентом Республіки. Повноваження всіх інших членів Уряду починаються з їх вступом на посаду і припиняються з їх відставкою або з відставкою Прем'єр-міністра Португалії [12].

Крім всього вищенаведеного, Конституція Португальської Республіки в ст. 201 визначає компетенцію глави уряду – Прем'єр-міністра Португалії. Так, до компетенції Прем'єр-міністра входить:

- здійснювати керівництво загальною політикою Уряду, координуючи і орієнтуючи діяльність всіх міністрів;
- здійснювати керівництво функціонуванням Уряду та відносинами загального характеру з іншими органами держави;
- інформувати Президента Республіки з питань, що стосуються проведення внутрішньої і зовнішньої політики країни;
- здійснювати інші функції, закріплені за ним Конституцією або законом [12].

Глава португальського уряду несе відповідальність перед Президентом Республіки і в рамках політичної відповідальності Уряду – перед Асамблеєю Республіки. Заступники Прем'єр-міністра і міністри несуть відповідальність перед Прем'єр-міністром і в межах політичної відповідальності Уряду – перед Асамблеєю Республіки. Державні секретарі та заступники державних секретарів несуть відповідальність перед Прем'єр-міністром і відповідним міністром.

Ще одна європейська країна зі змішаною республіканською формою правління – Румунія теж має свої особливості стосовно правового положення глави уряду. Так, Основний закон цієї держави говорить, що уряд складається з Прем'єр-міністра, міністрів та інших членів, яких визначає органічний закон.

Президент Румунії висуває кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра після консультації з партією, яка має абсолютну більшість у Парламенті, або, якщо такої більшості не існує, з партіями, представленими в Парламенті. Кандидат на посаду Прем'єр-міністра в 10-денний термін після висунення вимагає від Парламенту вотуму довіри для програми і всього складу Уряду. Програма і склад Уряду обговорюються Палатою Депутатів і Сенатом на спільному їх засіданні. Парламент висловлює довіру Уряду більшістю голосів депутатів і senatorів. Прем'єр-міністр, міністри і інші члени Уряду індивідуально приносять перед Президентом Румунії присягу [13].

Щодо самого глави уряду Румунії – Прем'єр-міністра, то він згідно ст. 106 Конституції керує Урядом і координує діяльність його членів, контролюючи надані їм повноваження. Він також представляє Палаті Депутатів або Сенату звіти і заяви про політику Уряду, які обговорюються в першочерговому порядку. Якщо Прем'єр-міністр подає у відставку, відкликається з посади, втрачає виборчі права, знаходиться в стані несумісності із займаною посадою, внаслідок смерті або коли він не в змозі здійснювати свої повноваження, то Президент Румунії призначає іншого члена Уряду для тимчасового заміщення глави румунського уряду і здійснення повноважень прем'єр-міністра до формування нового Уряду. Тимчасове заміщення припиняється, якщо Прем'єр-міністр відновлює свою діяльність в Уряді [13].

Останньою у списку змішаних республік країн Європейського Союзу розглянемо одну із скандинавських держав, а саме Фінляндію. До складу уряду цієї країни – Державної Ради – входять Прем'єр-міністр як голова та визначене коло міністрів. Едускунта (назва парламенту у Фінляндії) обирає Прем'єр-міністра, якого потім Президент Республіки призначає для виконання його обов'язків. Інші міністри призначаються Президентом відповідно до пропозиції того, хто обраний Прем'єр-міністром [14].

Перш ніж буде обрано прем'єр-міністра, представники від партійних груп Едускунти ознайомлюються з програмою Уряду і з його складом. Про результати такого ознайомлення повідомляється Президенту, щоб він представив парламенту особу-кандидата в прем'єр-міністри. Якщо кандидат під час відкритого голосування в Едускунті отримає більше половини поданих голосів, то вважається обраним Прем'єр-міністром. У випадку, якщо кандидат не отримає необхідної більшості, то в тому ж порядку повинен пропонуватися новий кандидат. Якщо і новий кандидат не отримає більше половини поданих голосів, то проводяться нові вибори шляхом відкритого голосування. При цьому обраним вважається той, хто отримає найбільшу кількість голосів [14].

Прем'єр-міністр Фінляндії керує діяльністю Державної ради, стежить за підготовкою та обговоренням справ, які підлягають розгляду в уряді. Прем'єр-міністр очолює всі засідання Державної ради. За наявності перешкод для прем'єр-міністра його функції здійснює той міністр, який є його заступником, а якщо і цей міністр має перешкоди для цього, то функції глави уряду виконує міністр, який є найстарішим за часом перебування на посаді в уряді [14].

У різних країнах зі змішаною формою державного правління відмінним є статус посадової особи, яка найчастіше має титул прем'єр-міністра або голови ради міністрів. Водночас сформульовані тут конституційні визначення відповідної посадової особи подібні до прийнятих за умов парламентського правління. Зокрема, у багатьох випадках йдеться про те, що прем'єр-міністр або голова ради міністрів керує урядом (його діяльністю) і координує діяльність міністрів [1, с. 283].

Незважаючи на неоднакову вагомість посади прем'єр-міністра у різних країнах Західної Європи, на думку А. С. Романюка, спостерігається поступове підвищення статусу цієї посади. Здебільшого це пов'язується із розвитком інтеграційних процесів у Європі та з істотним зростанням ролі і значенням засобів масової інформації у суспільному житті кожної країни. Активний розвиток інтеграційних процесів у Європі, зростання їх важливості для подальшого розвитку континенту відбувається у рамках інтенсивного міжнародного діалогу, в якому прем'єр-міністри, які представляють власні держави, є рівними, незалежно від відмінностей у їх “домашньому” обсязі

повноважень. Також простежується персоналізація влади, коли носії посади глави уряду внаслідок особистісних характеристик і своєї залученості до міжнародних справ здатні відігравати більшу суспільну роль, ніж передбачено формальними повноваженнями. У другому випадку посада прем'єр-міністра незалежно від рівня її впливовості внаслідок функціональних обов'язків сприяє тому, що прізвища цих осіб постійно присутні на шпальтах газет, журналів, у передачах радіо та телебачення, що сприяє високому суспільному авторитету посади [15, с. 188].

Майбутній же розвиток процесу становлення посади глави уряду, без всяких сумнівів, тільки підвищуватиме роль і значення цієї посади у конституційних моделях держав європейського континенту.

Висновки. Проведений вище конституційно-правовий аналіз статусу глави уряду у змішаних європейських республіках засвідчує неоднаковість його конституційного регулювання на рівні Основного закону: від нормативного закріплення місця в складі уряду, окремих функцій та порядку призначення на посаду (Фінляндія, Румунія, Австрія, Франція) до детальнішого регулювання повноважень на рівні окремої статті конституції (Польща, Португалія). Крім того, статус глави уряду та його конституційне регулювання у змішаних республіках Європи наочно демонструє різновид тієї чи іншої форми правління: змішаної президентсько-парламентської республіки у Франції, Польщі, Португалії, та змішаної парламентсько-президентської республіки у Румунії, Австрії, Фінляндії.

Україні, яка перебуває сьогодні на шляху до омріяних високих стандартів демократії, варто перейняти у європейських держав змішаної республіканської форми правління політичну культуру спілкування між органами та інститутами влади, пріоритет національних та державних інтересів над власними інтересами і потребами, реальну взаємодію між урядом, його главою та парламентом, дієвий контроль з боку останнього за діяльністю виконавчої гілки влади. Впровадження таких параметрів організації та функціонування влади допоможе Україні більшою мірою реалізовувати принципи правової держави і верховенства права та наблизитись до членства у Європейському Союзі.

1. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс : підручник / В. М. Шаповал. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 464 с. 2. Журба Я. М. Дуалізм в організації виконавчої влади: спроба порівняльно-правового аналізу / Я. М. Журба // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 131–134. 3. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты: Учеб. пособие / Пер. с франц. / Ж.-П. Жакке. – М. : Юристъ, 2002. – 365 с. 4. Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія : Дослідження структур, мотивів, результатів : Пер. з 2-го англ. вид. / Дж. Сарторі. – К. : АртЕк, 2001. – 211 с. 5. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії) : Монографія / В. В. Марченко. – К. : Алерта, 2010. – 216 с. 6. Волощук О. Т. Конституційний інститут уряду у зарубіжних країнах. Наукова доповідь / О. Т. Волощук. – Чернівці, 2012. – 88 с. 7. French Constitution of October 4, 1958. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp> 8. Кононенко Н. Механізм стримувань і противаг. Інститут президентства в Україні та Франції : спроба політологічного аналізу / Н. Кононенко // Віче. – 1997. – № 11 (68). – С. 82 – 95. 9. Конституція Республіки Польща. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> 10. Лагутов Ю. Е. Конституційний статус і відповідальність глави уряду : європейський досвід і вітчизняна практика / Ю. Е. Лагутов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politua.info/> 11. Austria Constitution – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.servat.unibe.ch/icl/au00000_.html 12. Constitution of the Portuguese Republic. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf 13. Constitution of Romania. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339&idl=2> 14. The Constitution of Finland. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> 15. Романюк А. Інститут прем'єр-міністра в країнах Західної Європи / А. Романюк // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2006, № 18. – С. 184 – 189.